

Тамара ЯЦЕНКО, Світлана МАНЖАРА

ЖЕРТВОПРИНЕСЕННЯ У ЙОГО АРХАЇЧНІЙ СУТНОСТІ

Tamara Yatsenko, Svitlana Manzhara

SACRIFICE IN ITS ARCHAIC ESSENCE

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.106>

УДК: 169.964

Постановка проблеми. Історичні корені жертвопринесення так чи так пов'язані з релігією. С. Райнах [11], аналізуючи релігію, вказує, що архаїчну релігію (якою вона є) неможливо уявити без жертви та жертвопринесення. Архаїчно релігійні практики завжди включають жертву, яка вважається їжею, призначеною для Богів. Тому жертвопринесення тлумачилося як форма єднання з богами. Е. Дюркгайм [9] вважає, що жертвопринесення було введено для встановлення й оновлення природного зв'язку людей з Богом, який їх першопочатково об'єднував. Справді, як часто ми звертаємося до Бога за умов певних утрат. Релігія синхронізується з феноменом жертвопринесення, яке є її необхідним і важливим складником.

Жертвопринесення, на думку М. Мюллера, є обов'язковим атрибутом будь-якої релігії [10]. Для опису зазначеного факту, він використовує слово "Rita" (санскрит – Rta), яке може мати таке значення, як *закон*, *порядок*, *священний звичай*. Сучасне тлумачення Rta акцентує увагу на позначенні цим словом *закону природного порядку речей*, відповідно до якого відбуваються всі зміни у Всесвіті – це **космічний закон впорядкування**. Нам удалося відкрити характерний для психіки *імпліцитний порядок*, що узгоджується з позицією М. Мюллера, який тлумачить Rita, зважаючи його походження від кореня Ri, що

означає "ритм". Він стверджує, що цей універсальний "порядок – ритм" має розмаїття: "від ритму Всесвіту до ритму людини". Водночас, термін Rita М. Мюллер перекладає також як "жертва", аргументуючи тим, що жертвопринесення в Індії були пов'язані із положенням Сонця (дні жертви передбачали жертвопринесення – "до сходу сонця", та "до повного місяця").

Мета статті: обґрунтування архаїчно-глибинних джерел жертвопринесення як мотиваційного чинника активності суб'єкта життєдіяльності.

Завдання дослідження: охарактеризувати феномен жертвопринесення для розуміння поведінки людини за умов самоактивності, яка блокує можливості оптимальної адаптації та самореалізації її як суб'єкта повсякдення.

Вклад основного матеріалу дослідження. Зазначена тема є дуже широкою. З огляду на мету і завдання пошуку звернемо увагу читача на жертвність, у якій людина є невідником власних тенденцій самознедолення (стражденності). Інакше кажучи, стаття не торкається жертвопринесення, яке пов'язане з ритуалом співвіднесення з часом (сонцем, місяцем), або ж конкретизацією жертви чи "триманні її перед собою" (живою чи ні). Жертвність непомітно, себто архетипно, входить у психіку людини, чим втрачається її контрольованість

та видимий зв'язок з архаїзмами. Відсутність усвідомлення вказаного зв'язку не лише з можливою жертвою, але і суб'єкта із самим собою (завдяки низці викривлень захисної системи) пригнічує інстинкт самозбереження. Втрачається також доцільність жертвності як певного взаємозв'язку з Богом-Абсолютом, коли від Нього були очікуваними блага. Адже історично акт жертвопринесення пов'язаний з різними формами підношення. В сучасному світі маємо справу не лише з тенденціями перетворення когось у жертву, а й з тим, що розвивається тенденція до саможертвності, зумовленої психодуховними проблемами самої людини.

Експлікація *жертвопринесення* – одна з *важливих констант архаїзмів*. Важливо згадати слова О.Ф. Лосева про те, що “весь людський і тваринний світи є суцільною жертвою” [1]. Є підстави не погоджуватися з такою позицією, тому що тотальність вказаного поняття елімінує саму жертву через відсутність її протилежності. Крім того, жертвність має свої чинники, які є вкрай важливими у глибинному контексті розуміння проблеми, а тому її тотальна присутність у суб'єктному житті людини є істотним спрощенням реальної ситуації. Що стосується часових параметрів, визначених в глибинно-аналітичному вимірі, то вони зорієнтовані на пізнання неусвідомлюваних або темпорально нефіксованих, детермінант (нагадаємо, що несвідоме існує “поза часом”).

Звичайна людина далека від розуміння того факту, що *тенденція до жертвності може бути задана її ж психікою*, вона шукає причини назовні, що і є однією з форм захисного маскування через механізм проєкції. Зрілій особі завжди видається, і *вона щиро вірить, що обирає найкраще з можливого*. Тому вона швидше віднесе невдачу до випадковості, аніж до типового для себе стилю поведінки. Поширеним є також і поняття “жертв цивілізації” (аварії, крадіжки, наркоманія, алкоголізм тощо). Представники академічної психології (С. Єрмаков, Д. Гаврилов) вважають, що жертва неможлива на користь *чогось*, а лише *когось*; жертва передбачає передачу прав іншому на володіння чимось; жертва неможлива поза дискурсом комунікації. *Прийнятною визначається жертвність, адресована захисту батьківщини, рідних тощо*. Глибинно-психологічний формат бачення проблеми жертвності далекий від випадків жертви запеклого гравця, або ж аналізу жертв, подібних до вирішення ет-

нічних проблем й усього того, що подібне до антикваріату. В сучасному світі жертвність перестає бути модною, вона швидше нагадує окуляри для персонажу з байки.

Етимологічно “жертва” – не християнське поняття, а язичницьке. Хоч історія християнства також починалася із жертвопринесень (Іоан Хреститель, Ісус Христос). Жертвність Христа сприймається неоднозначно: як жертва Бога самому собі і як жертва себе заради людей. Водночас термін “жертва” все-таки переважно наповнюється змістом крізь призму *відповідальності* за інших людей (образ Ісуса Христа), а не як вияв персональної богобоязні. *Тому в жертвності присутнє не стільки Я, скільки Ми*.

Архаїчний світ самодостатньо цілісний, що є визначальним для глибинного погляду на жертвопринесення. Саме в такому просторі “Бог є любов!”, що й вирізняє архаїчність сприйняття Бога від сучасних “богів”, які привласнюють фінансові блага самі собі і в жертвність занурюють народ або народи. У політиці немає жертв, є комбінації обмінів, а це вже зовсім про інше. Жертва – не гра, це метакомунікація з поколіннями, це квінтесенція смислу, пов'язаного з *іншою сферою* психіки – несвідомим, яка синтезується з позаісторичним першочасом; це *метакомунікація з древніми поколіннями*. Жертву неможливо вмонтувати в готовий формат смислу – вона сама задана сенсом минулих поколінь і сама в собі обіймає з-мисл.

З поняттям жертви архаїчно пов'язана *кров*. На наш погляд, це і є центральна ланка першосмислу жертвності. Останнє дає змогу вийти на архаїчний спадок, який задає у психіці конкретної людини жертвність, пов'язану з “табу на кровозмішування” (комплекс Едіпа). Наші дослідження показують, що каталізатором архаїзму вини є едіпальні залежності. Вина у побутовому вжитку – явище більш поширене, ніж життєва подія Едіпа. Вина історично набула здатності демаркуватися від образу Едіпа, що створює видимість її автономії, чим затуманюється її самобутня заданість комплексом Едіпа.

Наближення суб'єкта до моралі дає змогу зняти навантаження Табу, відтісняючи Його [Едіпа] у світ неіснуючого, чим нівелюється дієвість проблеми кровної єдності, яка нами означена категорійним поняттям “едіпальна довершеність” (“кровна” причетність дитини до табуйованих первинних об'єктів, тобто батьків. Водночас історична канва тотемізму

як форми соціального становлення племен (з розмаїттям їхніх табу) незмінно пов'язана з обмеженням на кровне єднання (аж до смертної кари), що мало помітний вплив на появу феномену жертви, який близький до понятійного визначення смерті.

Сучасна цивілізація характеризується високим ступенем віртуальності, що дає змогу уникати чинника “крові” як беззаперечного атрибуту табуїзованості. У цьому можна вбачати бажання людини вислизнути з канви історично тривалого тягаря едіпальних проблем, пов'язаних з обмеженням свободи, почуттям провини, самопокаранням, самодепривуванням тощо. Очевидно, що словами важко адекватно охопити проблему жертвності, адже вона охоплює чуттєвий складник життя людей, тому наповнюється для кожного своїм смислом. Імовірно, Ф. Тютчев мав рацію у своєму твердженні: “мысль изреченная есть ложь” [3].

Саме тому фарватер розвитку психодинамічної парадигми пов'язаний з увагою до пізнання глибинних джерел архаїзмів і передбачає задіяння візуалізованих (об'єктивних) засобів у досліджуваній процес. Результати аналізу багаторічної практики глибинного пізнання психіки спричинили зосередження свідомості на тенденціях, які незмінно підтверджуються емпірично (але суперечать тенденції самозбереження): самоімпотування психіки, самодепривування задоволення власних потреб (бажань), що набувало ознак самопокарання й актуалізації тенденції до психологічного (емоційного) змертвіння [6–8]. Тому лейтмотивна мета розробленого методу АСПП полягає в оптимізації функціонального перебігу психіки учасника глибинного пізнання, що потребувало вивчення позадосвідних утворень, пов'язаних із певними деструкціями та дисфункціями психічної активності, заданими архаїчними чинниками.

Розуміння латентної заданості самодеструктування психіки суб'єктом вимагає висвітлення факторів, які перебувають за межами його індивідуального досвіду (“позадосвідні” формування). Конкретизуємо сказане такою гіпотезою: за психічними деструкціями психіки індивіда криються не лише онтологічні детермінанти, а й архаїчно зумовлені тенденції, серед яких помітними є ті, що **зорієнтовані на власне жертвопринесення, яке суперечить інстинкту самозбереження.**

Важливим видається вивчення передісторії семантично-емоційних передумов **жертво-**

принесення. Архаїзми зумовлюють той факт, що спадкові змістово-сміслові, латентні чинники поведінки суб'єкта можуть вирізнятися інваріантністю, що маскується мінливістю зовнішньої поведінки. *Людина може не помічати, що її долю зумовлює тенденція до самопокарання, за якою прихована неусвідомлена вина, котру первинно актуалізують батьки, або ж їхнє заміщення – бабусі, дідусі, вчитель, релігійний авторитет.*

У вказаному контексті інтерес становить стенограма психоаналітичної роботи з респондентом М., який у початкових класах пережив емоційну депривацію з боку вчительки. Постійна неприязнь учительки зумовила нездорові (фантазійні) відступи від реальності, які блокували в подальшому розвиток його адаптаційних можливостей. Садистські нахили вчительки мимоволі сформували мазохістські порухи самоактивності М., який став неординарно вдягатися та насолоджуватися специфічно скептичною увагою людей до нього. Матеріал психоаналізу переконливо вказує на важкі наслідки фіксацій психікою М. витісненої енергії мортідо, яка невидимо та неочікувано “оживає” у тенденціях самопокарання, що є невідконтрольними Я і не піддаються свідомому регулюванню. Тенденції, закладені ще з першого класу школи, сутнісно набули форми самопокарання. Садистські та мазохістські вияви зливаються в єдине річище, яке у процесі психоаналітичної роботи з М. сформульовані однією тезою: “Я найбільше винен сам перед собою”. Особливо це помітно в аспекті емоційного змертвіння, що для першокласника було рятівним, щоб вижити в крижаній психологічній атмосфері, яку задала вчителька.

Подаємо стенограму діагностико-корекційного процесу психолога з М. (бакалавр-психолог, м. Черкаси, 2019 р.), якому було запропоновано намалювати або підібрати репродукції картин до “Тату вина” й окремо – до “Власного тату” та розставити їх у порядку емотивної значущості для нього.

Психокорекційна робота з респондентом М.

П.: Які відчуття викликає в тебе цей малюнок (рис. 1), який ти не малював, але обрав (із наявних) у визначеності “Тату вина”?

М.: Не знаю, це відчуття певної енергії, радше агресивної, але водночас такої, що стримується з усіх чотирьох сторін.

П.: Чи відіграє для тебе роль те, що серце неначе розтягується у різні боки?

Рис. 1. Тату вини

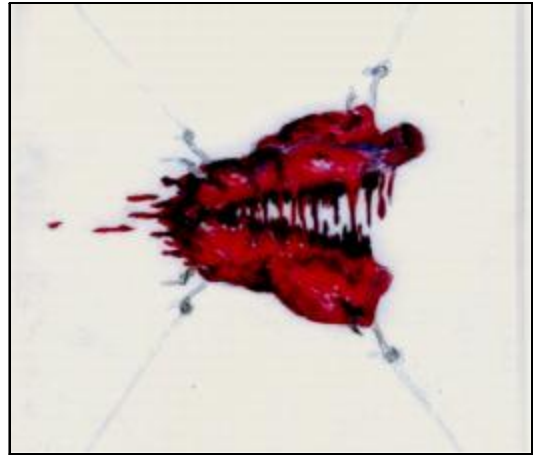

Рис. 1а. Тату вини

М.: Почнімо з того, що я не бачу серця, для мене це – щелепи (повертає рис. 1). На малюнок треба дивитися, поклавши його горизонтально (рис. 1а). Оце і є моє “Тату вини”.

П.: Навіть якщо це щелепи, то моє питання все одно не знімається, адже вони розтягуються у чотири боки.

М.: Ці “розтяжки” (у чотирьох напрямках) для мене є запобіжниками, щоб агресія не розвивалася до нескінченності, це ніби стримання. Якщо уявити, що це щелепи тварини, то ці гаки усталені і стримують їх, щоб вони не могли здійснювати ніяких рухів.

П.: Мабуть, для цих щелеп (рис. 1а) таке стримання є не дуже бажаним?

М.: Напевно, у випадку, якщо рот відкритий – він же лютує!

П.: Він може бути відкритий і через натяжки канатів?

М.: Можливо, але мені здається, що “він” намагається закрити щелепи. Тут багато крові, адже йому боляче, він прагне до спокою, якого не має.

П.: Якщо це “Тату”, то воно щось означає для тебе?

М.: Так!

П.: Чи означає це те, що ти щось таке переживав? Бачив або був присутнім і співпереживав?

М.: Це може означати стримання певної внутрішньої агресивної енергії.

П.: Тоді це натяк на твоє самостримання?

М.: Так.

П.: Хоч канати – це щось зовнішнє, але для тебе це є самостриманням. А це значить, що ці гаки (стримувачі), які наявні тут (рис. 1а), упродовж життя могли виробитися тобою самим, або хтось їх задавав із близького оточення?

М.: Так, вірно – це задано ззовні! Інші діти, школа, вчителька. Перша вчителька багато привнесла і не лише тоді в школі, а й в усе моє життя!

П.: Але, судячи з того, про що ми говорили, то не в гарному світлі вимальовується образ цієї вчительки у твоїй уяві. Якщо вона причетна до рис. 1а, то навіщо тобі “така вчителька на все життя”?

М.: Вона знущалася, обзивала мене, це був перший і другий класи. Вона виводила мене на середину класу і при всіх мене ображала. Я був малий і не міг нічого вчинити, тільки плакав. У мене з часом з’явилася недовіра до людей і замкнутість, я ніби став очікувати такого ставлення від інших.

П.: Садистські тенденції навіть у шкільній ситуації можуть бути зрощені з мазохізмом: те, що ти плакав – мазохізм, а її поведінка – садизм. Та ситуація з учителькою дала тобі, очевидно, щось і позитивне?

М.: Так, сформувала внутрішній стрижень. Зараз навряд чи хтось мені може сказати щось образливе. А якщо так станеться, то я відповім – почну захищатися (можливо, й не агресивно), буду показувати своє Я. В цьому вона мене загартувала. Будь-який досвід дає нам щось на майбутнє. З кожного досвіду беру для себе щось позитивне. Бо я не був би нині таким, яким я є, якби не випрямився після пережитої травми.

П.: Був би більш уразливим?

М.: Можливо.

П.: У тебе зараз підвищена чутливість?

М.: Ні. Можливо, якби такого не сталося, то я був би щирим, відкритим для всіх, а так у мене наявна психологічна селекція.

П.: Відступати від себе – не кращий варіант, щирість чи нещирість – важлива відповідність: “місце – міра – момент”.

М.: Я більше не про щирість, а про відчуття, більше про любов у вказаному сенсі. Щирим, вочевидь, треба бути завжди – із собою, з людьми, з будь-ким.

П.: У нас такого немає, що треба бути таким чи таким. Найперше – варто бути адаптивним до ситуації. Якщо є відступ від реальності, то він має працювати на нас, а не на когось. Пропоную виконати вправу: учасники групи скажуть тобі щось із “перчиком”, а ти спонтанно та невимушено відповіси.

Уч. гр. 1: М., ти дуже дивний, це мені не подобається.

М.: Це ж я, і можу бути таким, яким хочу.

Уч. гр. 2: М., ти часом досить зухвало одягаєшся.

М.: Така сама відповідь, як і першому учаснику групи.

Уч. гр. 3: Мені іноді здається, що тобі байдуже до враження, яке ти справляєш на інших людей.

М.: Буває й так.

Уч. гр. 4: Ти досить своєрідний зі своїм баченням світу, і це мені подобається, але ти не завжди поводишся доречно до ситуації.

М.: Мабуть, у тих ситуаціях я хотів так поводитися – так і вчиняв.

Уч. гр. 5: М., тобі важливо звертати на себе увагу інших людей?

М.: Так і є. В дитинстві я звертав на себе увагу, якщо робив щось *не те*, або ж коли хворів, а коли став старшим, то захотів звертати на себе увагу красою, внутрішнім світлом, одягом.

Уч. гр. 6: Навіщо тобі така увага, тобі бракує уваги до самого себе?

М.: У мене щодо цього дисонанс. Мені бракує того, щоб на мене дивилися, ось я так і одягаюся, і я від цього кайфую, бо раніше мене “ніби не бачили”.

П.: Тобі не важливо, чи ця увага з плюсом чи мінусом?

М.: Так. Просто помічають, що я є, адже батьки часто не помічали.

Уч. гр. 7: М., мені здається, що ти нещирий з іншими людьми.

М.: Якщо людина мені не близька, то я не буду з нею цілком щирим, і це справді так.

П.: Мені здається, що до цього часу над тобою домінує та вчителька, яка залишила слід, і тоді ти не сам на сам, а разом із нею?

М.: Так, я про це думав. З одного боку, я ніби це пропрацював, з іншого – в мене зберігається неприязнь до цієї вчительки. Я бачив її три роки тому, десь в автобусі, і виявив, що ненависть усе одно залишилася.

П.: Продуктивно відповідав. Коли ми носимо в собі таку велику, фіксовану енергію мортідо, то вона нам не є помічником. Ця енергія буде сама собою накопичуватися і поширюватися й на інші сфери життя. Вчителька зумовила домінанту, що завжди має посилення субдомінантами. Ми так влаштовані, якщо в душі є фіксований осередок мортідо, то він має тенденцію розростатися поза нашою волею і контролем. Тому ти можеш невинувато поводитися, і люди, яких ти мало знаєш, можуть потрапляти “під роздачу”. Це треба знати.

М.: Я це розумію, у мене за великим рахунком немає ненависті ні до кого, окрім тієї вчительки, причому в моїй свідомості, а інше мені невидиме, я можу щось не розуміти.

П.: Проговори до вчительки про те, яка вона взагалі нещасна зі своїм мортідо, яке вона так нерозумно екстраполювала на дітей. Їй можна поспівчувати, тому що мортідо руйнує душу. “*Нещасних*” не треба так глибоко пускати у свою психіку, бо ти сам будеш перетворюватися на такого нещасного.

М.: Так, я згоден.

П.: Треба розуміти, що те, що було, вже минуло. Наш світ так влаштований, що є незворотність. Але чому така “зворотність” притаманна психіці, що травма живе вічно? Чому в нас так оживає мортідо, наче це було вчора? Бо є така складова в нашій психіці, як *фіксація, сліди* – залишкова енергія певних подій. Такі *слідові ефекти* дуже сильні, тому що вони фіксовані, і треба мати велику мужність і компетентність, щоб це знейтралізувати. Такі сліди несуть погану службу, постійно оживаючи в житті. Ця позиція задає такий елемент повсякдення, що “я не лише живу, я ніби граюся з цим життям, адже раніше мені “там” було не до ігор, бо хтось занурював мене у “психологічну смерть”: прийшов до школи вчитися, а виявилось, що весь у полоні сліз (деструкцій)”. Важливо, якими є ми самі для себе вже в подальшому житті. Щоб не було такого, що вчительки давно вже немає, а ти продов-

Рис. 2. Психомалюнок іншого учасника групи АСПП

жуєш її “темну” справу сам із собою та й із іншими людьми, і цим знедолюєш себе. Важливо навчитися розпізнавати, де це заявляє за себе, і вчитися діяти інакше. Лише таким шляхом можна вивільнитися від руйнівної енергії мортідо. Що стосується тебе на наступному малюнку (рис. 2)?

М.: На рис. 2 мою увагу привернуло двоє очей – закриті та відкриті.

П.: Закриті вимушено пов’язкою. Це означає, що людина багато чого не бачить.

М.: Закриті очі візуальні, а внутрішнє око бачить більш абстрактні речі, відчуває їх, воно відкрите. Акцент зроблений на тому, що сам зовнішній вигляд сприймається не таким важливим, а важливішим є *третє око, внутрішній світ. Так є для мене.*

П.: Тоді до тебе можуть наблизитися лише окремі люди.

М.: Так, це вірно – я їх обираю сам.

П.: Так і є? За всім тим, що ти говориш, я прочитую смисл, адже лише окремі люди можуть наблизитися, яких підпустить твоє “око”. Вони мають збагнути, що ти такий неординарний, особливий...

М.: Так, я помітив також людей знизу, вони або лізуть до дерева, або його спалюють, або ж із нього злазять. Судячи з того, що тут троє різнокольорових, а інші – чорні, то, ймовірно, ці чорні люди вже мертві, вони лежать, а ті – ще живі.

П.: Що для тебе означають ці різні люди? Чи є там щось твоє?

М.: Не знаю, але на малюнку вони підтримують життя у цьому дереві. Вірніше, мертві, можливо, підтримують, а живі – напевно, іншими засобами.

П.: Як ти сам малював би? Ти зобразив би тих людей трохи інакше, більшими чи ближчими до дерева? Чи тебе так влаштує?

М.: Я не малював би їх такими кольорами. Кольорових людей я намалював би білим кольором.

П.: Білими, ніби прозорими?

М.: Більше не як прозорими, а як *чистими, морально чистими*.

П.: Тому що вони близькі до цієї фігури, то вони будуть чистими?

М.: Ні, просто тому, що хочеться, щоб вони були чистими, чистими душею, адже вони оберігають це дерево, життя в ньому. Тому вони мають бути щирими і чистими. Якщо перенести на моє життя, то дерево – це, напевно, я, а ці люди – навколишні, від яких я беру певне натхнення.

П.: Щось корисне?

М.: Так, певний досвід.

П.: Якщо дерево – це ти, то ця фігура з третім оком також ти?

М.: Можливо, не впевнений, але хотілося б, щоб було так.

П.: Чи це певний ідеал для тебе?

М.: Ймовірніше – *“друга половинка”, або ж мати*. Акцент на око. Тому що ця людина із закритими очима цінує мене *внутрішнім чуттям, тобто відчуває мене, а не лише бачить “оболонку”*!

П.: Тобто мати перекриває травми, які нанесла та вчителька?

М.: Так, вона відчуває себе винною, що не захистила. Спочатку мати мені не вірила, адже вчителька їй казала, що я дурний та відсталий, а мати не розуміла, адже я все вдома читав, розумів, а в школі – не відповідав, не міг говорити. Спочатку вона мене за це винила, а потім зрозуміла, що вчителька мене психологічно “топила”, я не міг відповідати. “Після вчительки” я ще довго перебував у ступорі, коли мене викликали відповідати. І потім мама просила вибачення у мене за те, що тоді не повірила.

П.: А ти в сім’ї один?

М.: Ні, нас троє. Старший брат, молодша сестра, а я – середня дитина.

П.: Ніхто з дітей не потрапляв до такої вчительки, окрім тебе?

М.: Ні. Після другого класу я перейшов до іншої школи разом із братом, але в нього все було добре з його вчителькою, а сестра тоді ще до школи не ходила, пішла вже одразу до іншої.

П.: Чи не допомогла та вчителька твоєму зближенню з мамою?

М.: Не знаю, як це було тоді. У мене майже все видалося з пам’яті, ніби самозахист, а коли мама попросила вибачення за те, що вона мені не довіряла, то, напевно, так – з’явилося більше відчуття того, що мама мене розуміє та відчуває, стала близькою.

П.: Чому не фігурує батько.

М.: Із батьком стосунки добрі, але не такі чуттєві, як із мамою. Він може надавати чоловічу підтримку, але з мамою у мене значно більший контакт.

П.: Батько це позитивно сприймає? Чи є ревності?

М.: Ні, все добре. В мене батьки – як друзі.

П.: Пов’язка на очах (рис. 2) була прийнята тобою як реальна, тому що так трапилося з мамою: вчителька

Рис. 3. Автор і назва невідомі

“зав’язала” їй пов’язку, мати довго не бачила ту реальність, яку треба було бачити. Шпилька на губах також підтверджує те, що ти не відповідав, не говорив.

М.: Я спочатку не міг зрозуміти, що то шпилька.

П.: Чи не виникають у тебе певні труднощі у пошуку своєї “половинки”?

М.: Так. Важко знайти людину, яка мене відчувала б. І з часом, після декількох дівчат, я став більш перебірливим, і не хочу опускати планку нижче. Я буду один, або ж із людиною, з якою мені комфортно.

П.: Думаю, тепер ти будеш більш реалістичним у пошуку та влаштуванні особистого життя, знаючи те, про що ми з тобою сьогодні говорили, про ті слідові фіксації, “подаровані” вчителькою. Ті страхи та реакції, які задаються згаданими слідовими ефектами, можуть ще бути присутніми у поведінці. На наступному малюнку (рис. 3) ми бачимо, що людина замість того, щоб плисти в море й отримувати задоволення від води, чомусь вирішила “плисти” в пісок і тягти за собою воду?!

М.: Мені здається, людина плавала у воді, а потім потрапила на сушу і пішла на прорив. Або просто людині забракло води, і вона вирішила розширити водний простір.

П.: А чого бракувало людині?

М.: Простору.

П.: Простору у воді? То людина сама собі (рис. 3) чомусь дуже звузила простір.

М.: Але водночас можна повернутися, а простір буде ще більшим, вона його розширить.

П.: Для чого? Якщо море безмежне.

М.: Так цікавіше: не брати готове, а робити щось своє, окреслити свій напрям. Потім цей простір буде ще розширюватися і з’являтимуться люди, які будуть ділити зі мною цей простір і спрямування зусиль, робити його більшим і більшим. Так з’явиться океан.

П.: Можна обрати шлях, який матиме більше успіхів і буде швидшим, оперативнішим і результативнішим? А ця людина поривається у те, “де уже нікого не буде, а я буду”?

М.: Для мене це не важкий шлях, складно лише в нашій голові, свідомості. Немає нічого неможливого – **все можливо, що ми можемо уявити**. Це для мене *не важкий шлях*, а мій власний, оригінальний.

П.: Що значить “усе можливо, що ми можемо уявити”?

М.: У прямому значенні: все можливо, що ти хочеш!

П.: Наша уява взагалі нескінченна. І найголовніше треба знати, що для психіки уявне та реальне – це *одне і те ж саме, і тому є велика небезпека у самореалізації*. Метод АСПП спрямований на те, щоб людина стала *реалістичнішою*, щоб вона могла зіставляти свої сили з можливостями і бути оптимальною та мати успіхи за менших витрат зусиль. Тут (рис. 3) у неї проблема. Якби хтось стояв на березі і побачив людину, котра пливе піском, у нього розширилися б очі від подиву побаченого?

М.: У плавця в процесі опанування піску змінилася б свідомість, бачення світу. Ця людина не могла такого очікувати від себе, уявити, а тут – відчула результат.

П.: А навіщо тобі так дивувати себе і світ?

М.: Є потреба змінити світ. Кожна людина – це світ, і добре, якщо це відбувається!

П.: Тебе не вистачить на кожну людину. А на самого себе?

М.: Я буду робити своє діло для себе, але водночас розуміти, що люди це бачать, чомусь навчаються й у такий спосіб і змінюються самі. Я не буду докладати зусиль для того, щоб їх змінити, вони самі будуть змінюватися, дивлячись на мене.

П.: Таке враження, що ти хочеш бути поміченим, хочеш зробити щось, щоб бути персоною не лише для себе, а й для людей. Ти хочеш бути нестандартним і небуденним, прагнеш щось оригінальне робити і таке, що навіть важко повторити. Люди б знецінювали твою оригінальність, про яку йдеться?!

М.: Саме тому мені навіть малюнки було важко обрати. Я шукав малюнки, які мені подобалися, мали нестандартний вигляд, або які ще ніхто не обирав до мене. Інші малюнки мені просто не подобаються. А ці чимось вирізняються серед інших.

П.: Цікаво, що часто трапляється така драматична ситуація, яку ти пережив (думаю, там ти поведився нестандартно, не так як усі діти, і був покараним). Коли людина виростає, набирається сили, то навдивовижу спрацьовує закон, відкритий З. Фройдом, а саме *закон “вимушеного повторення”*. Але це повторення є специфічним – усе “так”, однак “я вже є таким, що з мене треба брати приклад”. Тобто присутня соціальна високість, а це протилежне тому, що було у школі. Важливо зрозуміти, що тобою керує – пережита у школі травма, адже там ти *відчув слабкість, міг лише плакати*. Тепер ти хочеш пережити неймовірну силу, на яку нездатні інші люди й очікуєш їхнього захоплення і підтримки.

М.: У мене є реалістичне бачення світу, але водночас я розумію, що те, що я захочу, зможу зробити! І *якби це мені не подобалося – в цьому була б проблема, однак мені це подобається*. І навіть якщо в мене нічого не вийде, то мені це буде подобатися, адже головне не *фініш (результат), а сам процес*.

П.: Розумієш, процес – це справді добре, і в нас акцент зроблений на його перебіг, але все-таки процес існує не заради процесу (бо це замкнуте коло), а заради результату. Якщо ми відриваємо одне від одного (процес і результат), то тим самим втрачається сенс. Якщо ми націлені на результат, але не забезпечуємо процес, то його не буде: “Людина, яка йде – подуває дорогу, але за умови обрання правильного напрямку”.

Рис. 4. Дж. Варрен. Ласкаво просимо до Америки. Назва респондента – “Моє тату”

Останнє співзвучно з реалістичністю твого бажання перемогти. Треба себе поставити на місце, не когось, а самого себе, бо так у процесі можна загубити свої дарування, можливості. Адже тепер, коли ти відчуваєш силу, то діє закон “*вимушеного повторення*” драми. У цьому малюнку (рис. 3) присутнє і самопокарання. Лише батько може бути причетним до цієї води, а ти хочеш для себе пробити свою водяну доріжку. Вода за архетипом – жіночий образ, то ти хочеш пробити “свою воду”, але із “материнським відтінком”. Отож твоя дівчина має бути наповнена тими духовними чеснотами, які має мати.

М.: Так, це все вірно, інакша дівчина поруч зі мною не буде.

П.: Підтекст такий: найбільша вина у тебе – “**перед самим собою**”, бо ти несеш залишки шкільної травми, несеш також прекрасну і високу любов до матері-жінки, і за це себе у такий спосіб (рис. 3) караєш, і через самопокарання ти єдиний з матір’ю. Тенденція до самопокарання і вина лише перед самим собою.

М.: Я намагаюся все це вирішити, бо така залежність від матері мені заважає і буде заважати у майбутньому. Тому я маленькими кроками все вирішую. Це малюнок власного тату (рис. 4), але я хотів би, щоб це був чоловік, а не жінка.

П.: Ми не звертаємо увагу на статі, будемо вважати, що це чоловіче обличчя, але в різних іпостасях, так?

М.: Так.

П.: Розкажи про це. Наскільки ця “*потрійність*” тобі заважає і коли ти її відчуваєш?

М.: Це, мабуть, образ мене у плані різнобічності, нестандартності та широти бачення світу, дивлюся на нього з різних боків.

П.: Якби ти зараз спробував подивитися на себе з різних боків, що ти побажав-проговорив би? Спробуй висловитися спонтанно та невимушено.

Рис. 5. Р. Магрітт. Закохані

М.: Мені все подобається.

П.: Якщо ти вказуєш, що є різні боки, то які з них міг би виокремити?

М.: Щирість або неординарність, можливо, характеризує мій творчий бік, позицію у житті. Багато чого мені майже все подобається.

П.: Що тобі заважає у такій позиції?

М.: Відсутність концентрації. Адже я дивлюся на все і відразу, та не можу сконцентруватися на чомусь одному. В житті я більше думаю за те, що буду робити у майбутньому, і тому незібраний у тому, що відбувається біля мене наразі. Треба жити теперішнім, майбутнє – то мрії, минуле – спогади. Моя проблема полягає в тому, що я намагаюся швидше все зробити заради того, щоб у майбутньому мені було добре, але водночас я втрачаю життя тут і нині.

П.: Можливо, це теж залишкове явище, що колись у школі тобі було погано; хотілося, щоб воно швидше минуло, щоб потім тобі було краще, і ти про це мріяв.

М.: Може бути.

П.: Дивлячись на цю постать (рис. 4), можна сказати, що їй важко виокремити щось основне, тому що, очі розвернуті в різні боки. На нас завжди впливає багато чинників, а ми маємо виділяти основні. На руці чорні рукавиці. Що це означає?

М.: Це елемент елегантності, строгості, відчуття стилю.

П.: Рука чоловіча. Чи не відчував ти у собі поєднання чоловічого та жіночого?

М.: Є, звичайно, від батьків, напевно. Від тата я взяв музичність, творче написання віршів, текстів, від мами – любов до малювання, ставлення до роботи з душею. Наступний малюнок (рис. 5) я обрав, бо він такий “кіношний”. Сама актуальність малюнка – це не те, що “ти ховаєшся від когось”; він указує, що неважлива зовнішність, важливіше те, що всередині людини – відчуття, певні емоції, переживання.

П.: Все-таки ти ж обрав її (дівчину) не тому, що вона ходила з “мішком на голові”?

М.: Я обрав більше за внутрішній світ. Але якби мені не подобався її внутрішній світ і характер, то я з нею не спілкувався би навіть по-дружньому.

П.: Є відтінок едіпальної залежності. Важливо враховувати, що едіпальна залежність може обмежитися лише духовним єднанням, тому що на чутте-

вість існує табу. Тому ти робиш акцент на духовності. Ми бачили зав'язані очі і є лише третє око душі (рис. 2).

М.: Не зовнішність робить внутрішній світ, а внутрішній світ робить мою зовнішність.

П.: Спостерігається табу на чуттєвий вибір, він зводиться до духовності. Це відтінок залежності від матері. Остання фраза теж вказує на внутрішню єдність з матір'ю, що й визначає зовнішнє.

М.: Наступний малюнок (рис. 6) я обрав, бо тут зображений кіт, а у віддзеркаленні – лев. Тим більше, що я за знаком зодіаку – Лев. Можливо, і з молодших класів є пригнічення внутрішньої енергії. З віком я зрозумів, що треба себе захищати. У школі я сварився з учителями, які погано до мене ставилися, постійно відстоював власну думку.

П.: Коли ти був таким маленьким і беззахисним (кошеня, рис. 6) і відчував, що в школі тебе ніби занурюють у “калюжу”, вже тоді хотілося сили лева? І тоді ти заявляв за себе, що ти не маленьке кошеня, а лев?

М.: Так, я намагався протистояти.

П.: Бачимо (на рис. 7) обірвані пуповини (зверху) і фігуру, яка є змертвілою, дерев'яною. Проте її проблема не в тому, що вона зроблена з дерева, а в тому, що вона прагне “сердечності” як власної, так і, очевидно, від когось.

М.: Вона прагне бути живою – ось це основне! Хочє себе оживити!

П.: Вона намагається сама себе оживити? Що саме для тебе розкриває цей малюнок?

М.: Цей малюнок із тих, які мені не дуже подобаються, але я вирішив його взяти. Це ніби маріонетка, яка була до чогось прив'язана. Вона понад усе хоче бути живою, відчувати. У цьому проблема – немає чутливості, ніби мертвяк.

П.: Якщо ти обрав такий малюнок, то, можливо, відчуваєш, як інколи сам себе виснажуєш суперечками, утриманням іміджу, боротьбою за майбутнє...

М.: Мене втомлює беземоційність, потреба стримувати себе серед людей, адже на це витрачається

Рис. 6. Автор невідомий. Сміливі мрії про велич

Рис. 7. А. Борда. Назва невідома. Назва респондента – “Моє самооживлення”

Рис. 8. М. Періх. Святий Сергій Радонезький

велика кількість енергії. Коли я приходжу додому, то постійно відчуваю себе виснаженим. У соціумі я займаюся тим, що стримую себе, роблю із себе наче неживого для того, щоб там бути в оптимумі поведінки.

П.: Треба над собою працювати, адже залишки того, що тобі довелося змертвляти агресію на вчительку, коли ти був ще маленький і безсилий. Той лев (рис. 6) був левом, але не живим, він оживав лише у своїх агресивних порухах помсти. Це приносить тобі те, що ти сам залишаєшся у такому стані (рис. 7). Треба збагнути, що це залишкові відчуття. Вже минув той час, коли тебе могли принижувати морально чи інтелектуально. Це все залишкові аспекти, які породжують тривогу, і ти щось робиш, але даремно, подібно до плавця (рис. 3).

М.: Так! Якщо все життя відбувається боротьба, то і життя немає, воно так і мине.

П.: Рис. 5 якось пов'язаний із рис. 7?

М.: Так, я також про це думав. Малюнки схожі тим, що відсутнє обличчя, адже там (рис. 5) одягнутий мішок.

П.: А цій маріонетці (рис. 7) потрібні зовнішні побудження для того, щоб вона ожила? Вона хоче, щоб все налагодилося само собою чи кимось? Він же хоче, щоб руки могли підніматись, адже вони ніби обірвані?

М.: Можливо, він їх сам обірвав, водночас розуміючи: якщо обірве, то буде самостійним, незалежним, буде оживати. Але він не може бути таким, бо він маріонетка і майже нічого не може.

П.: Пуповини (мотузки), згідно з архетипною символікою, це натяк на залежність від матері, котра здатна енергетично живити!

М.: Так, вона мене підтримує.

П.: Треба набувати підтримку у самому собі.

М.: Цей малюнок я обрав миттєво (рис. 8).

П.: Чим він тебе привабив?

М.: Мені подобається стиль малюнка, саме зображення.

П.: Тут є декілька планів.

М.: Деталі.

П.: Людина – велика, вагома, висока, більша за будівлю, можливо, вона дуже далеко. Де ти є, що на малюнку стосується тебе?

М.: Я – ця людина, я це відразу зрозумів, я хочу такої “високості”!

П.: У тебе не виникало думок, якщо ти в житті не досягнеш того, що хотів, то готовий піти в духовність чи до монастиря?

М.: Так, ближче всього мені буддизм. Мене це цікавить, духовне збагачення, монах – це чудово для мене!

П.: Будемо сподіватися, що це в тебе мине, там чекають великі обмеження твого життя, можливостей їхньої реалізації! Все-таки ти волелюбний, хочеш свободи, адже тобі мало того моря (рис. 3) – ти прориваєшся далі, розширюєш простори, долаючи пісок. Енергія лібідо і моргідо – це два боки однієї медалі. Коли ти вивільнишся від тих темних (моргідних) слідів, особливо “від учительки”, то твоя творча енергія (лібідо) одразу буде збільшуватися. Що цей святий тримає у руках?

М.: Капличку, можливо, оберігає духовну цілісність, збагачення.

П.: На голові – німб високої духовності?

М.: Так, гарно, німб просто так не з'являється.

П.: Якби мама це почула, то у неї виникли б які почуття?

М.: Вона це знає і вона це цінує в мені, підтримує!

П.: Знає і спокійно ставиться до твоїх намірів?

М.: Це не значить, що я там буду жити до кінця життя, я там пожив би років п'ять, очистився б, знайшов би щось живильне для душі, їй так потрібно оживати.

П.: Розумієш, нічого безслідно не минає. Якщо тобі зараз важко у цьому світі, то через п'ять років у цей світ повертатися тобі буде ще важче. Світ за цей час зміниться, а ти не будеш готовим сприйняти ці зміни.

М.: Нічого, повернуся назад після набуття спокою душі, ось що для мене важливо!

П.: Будемо сподіватися, що глибинна психокорекція тобі допоможе у твоїх намірах набуття гармонії душі, можливо це здійсниться і поза монастирем.

М.: Дякую за цікаву роботу. У мене з'явилось відчуття ясності і впевненості у власних перспективах! Я радий, що мав змогу глибинно подивитися на свій внутрішній світ. Зрозумів велику роль учительки в тих особистих проблемах, які я маю сьогодні, зрозумів смисл прагнення до оригінальності, яка водночас суперечить моїм “монастирським” намірам. Дякую, відчуваю, що це допоможе мені віднайти самого себе, відшукати спокій та енергію душі.

ВИСНОВКИ

Стенограма психоаналітичного діалогу з респондентом М. ілюструє силу архетипу **Матері**, який архаїчно має дуалістичне навантаження: з одного боку, це “Захисниця”, а з іншого – “Баба Яга”, відьма, зла “господиня”, що викликає не лише страх, а й внутрішнє душевне змертвіння, яке засвідчує виконана психологічна робота. Цікавим є перекодування М. проблем душі в малюнках. Емпіричний матеріал доводить значущість активаційних моментів у становленні психіки М., як і будь-якої дитини. Змертвіння душі М. стабілізувалось у серйозну доленосну проблему взаємин із іншими людьми. Перенесення подібних почуттів і страхів поширилося на “весь світ”, тобто на людей загалом, що пояснює його прагнення жити “у лісі” чи піти “до монастиря”. Провідний внесок у стан його психіки зробила сама вчителька, що підтверджує стенограма. Архетип *Злої матері* знайшов притулок в образі *злої вчительки*, у якої, вочевидь, були власні особистісні проблеми, котрі вона екстраполювала на хлопчика-першокласника. Ми вимушені залишити за кадром оцінку професіоналізму вчительки, тому що в центрі уваги персонально є психіка М., який вказував на наслідкові ефекти мортідних інтроєктів об'єктних відношень з учителькою. Останні зумовили власну жертвовність – омертвіння внутрішнього світу, який він сподівається оживлювати у Монастирі, в ізоляції від “злих” людей, які занурювали його в “темін” власних почуттів. Такого гатунку “надбання” мають тенденцію переносів на стиль життя у соціумі, якому він апріорі схильний кидати виклик. Це ускладнює життя М., задає в його поведінці хибне коло. Все це загалом знайшло виявлення у специфіці одягу, оригінальності (нестандартності) поглядів на все, що створює переконливий для нього ефект його незалежності від світу, від людей. Так він долає травму залежності від учительки.

Наміри піти до монастиря є натяком на тенденцію повернення до лона матері (згідно з архетипною символікою). Внаслідок депривованості психіки М. обмежений тенденцією змертвіння взаємин із навколишніми. Під впливом пережитої травми він не здатний до сенситивності у розумінні потреб інших людей, зокрема у виборі інтимного партнера.

Жертвопринесення дітей нерідко зумовлюються їх власними батьками, або ж навпаки батьки декларують жертвовність через присвяту себе і свого життя дітям. Поза таким скрупульозним аналізом може видаватися, що жертвопринесення – це той феномен, який відійшов у минуле. І справді, демонстративно-ілюстративну форму ініціації жертвопринесення, яка була характерною для первісних поколінь [4], важко віднайти в сучасному цивілізованому суспільстві, та й в окремих, ще існуючих племенах, що все ж набуло певних видозмін. Водночас *жертвовність* у наш час активно *набуває латентних відтінків, особливо в сімейному форматі взаємин. У соціальних же аспектах це почасти може варіюватися жертвовністю кримінального забарвлення: викрадання людей для перетворення їх на рабів або для продажу; використання їхнього “каліцтва” для експлуатації як жебраків (отримання милостині); жертви сексуального насилля та жертви-раби у трудовій експлуатації; еміграції; сексуальне рабство; тероризм; жертви-донори; жертви фізично-агресивного домінування чоловіків (а інколи й жінок) у сім'ях; хвороблива корисливість, що може перетворити людину на саможертву через жадібність до грошей, їжі, влади, потурання та приниження інших людей.*

Тому нас і цікавить динаміка механізмів формування тенденцій *жертвопринесення у психіці конкретної людини*, які формуються у процесі соціалізації. Пояснення досліджуваного феномену пов'язано з тим фактом, що психіка кожної людини обтяжена як *базальним конфліктом “життя – смерть”, так і позадосвідними утвореннями*. Останні незмінно балансують між Еросом і Танатосом. Так, якщо взяти до уваги сновидіння, то *“вбивство і задоволення”* становлять ні що інше, як садистський сексуальний акт, який об'єднує і те і те [Ерос і Танатос]. Таку єдність здатний виразити **архетипний** символ.

Отже, жертвовність є не лише зовнішньо стимульованою формою поведінки, а й заданою внутрішніми механізмами, сформованими у ранньому дитинстві, що мають позадосвідну

(архаїчну) природу. Вона сигналізує про внутрішнє неблагополуччя, за яким, як уже вказувалося, стоїть базальний конфлікт “життя – смерть”, формування якого незмінно пов’язане із впливом на психіку первинних лібідних об’єктів (батько/мати).

Пропоноване дослідження не обмежене лише вербальними засобами (словом), що ускладнює пізнання феномену глибинної, зокрема довербальної детермінованості психіки архаїзмами, адже, як указує Ф. Ніцше: “Мова існує для того, щоб збивати з пантелику себе й інших” (цит. за: [5, с. 123]). Водночас він указував, що ми відчуваємо полегшення, коли користуємося уявленнями, які можуть бути художньо візуалізовані (як “продукт сублімації”). *Художня творчість дає змогу подати індивідуалізоване в типовій формі.* Образно-символічна форма художньої презентації уявлень допомагає знівелювати тенденцію ідентичності й розширює перспективу актуалізації емоційного відгуку, що стимулюється символами. Відмінність таких емотивних імпульсів пояснюється як полізначністю символів психомалюнка, так і неповторністю переживань кожної особи. Художній образ творця дає змогу тому, хто його сприймає, екстраполювати на репродукції картин власні відчуття з їхніми індивідуалізованими акцентами. Звідси впливає психологічна специфіка сприйняття та каталізації художнім твором процесу глибинного пізнання. Не менш важливою є художньо-тематична самопрезентація особи. За цих умов до виконаного власноруч тематичного психомалюнка респондент *добирає репродукції художніх полотен, що сприяє більшій ефективності розкриття латентних змістів психіки шляхом “подвійної опосередкованості”*.

Оригінальністю роботи є те, що метод АСПП, який базується на психодинамічній методології, використано з метою пізнання залежності психіки людини від архаїзмів, котрі здатні візуалізуватися. Стаття контекстно звертає увагу на дієвість таких архаїзмів, як комплекс Едіпа та вина, які є взаємопов’язаними. Емпіричний матеріал доводить віртуозність архетипів у перекодуванні ідеальної (психічної) реальності в матеріалізовану (малюнкову) із збереженням інформаційних еквівалентів. Подана у роботі феноменологія конкретного практичного фрагменту АСПП доводить латентно-мотиваційний потенціал аналізованих малюнків, що заданий архаїзмами.

Відтак пізнання суб’єктом глибинних аспектів психіки спроможне ослабити архаїчно-сміслові мотиваційні чинники, які можуть посилювати актуалізацію жертвовно-драматичного аспекту його життєдіяльності і тим самим блокувати реалізацію власного особистісного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова Л. Жертвоприношение: Ритуал в культуре и искусстве от древности до наших дней. Москва, 2000. 536 с.: ил. (Язык. Семиотика. Культура).
2. Першин Ю. Ю., Ахмадишина В. И. Архаическое сознание и религиозность человека: очерки по археологии религии. Омск, 2012. 469 с.
3. Тютчев Ф. И. Полное собрание стихотворений. Ленинград, 1987. 360 с.
4. Фрейд З. Тотем и табу. Санкт-Петербург, 2017. 320 с.
5. Шпильрейн, С. Психоаналитические труды. Пер. с англ., нем. и фр. под науч. ред. С.Ф. Сироткина, Е.С. Морозовой. Ижевск, 2008. 466 с.
6. Яценко Т. С. Глибина психологія: діагностика та корекція тенденції до психологічної смерті. Ялта, 2008. 204 с.
7. Яценко Т. С., Глузман А. В., Мелоян А. Э., Туз Л. Г. Агрессия: психологическая теория и феноменология. Киев, 2010. 271 с.
8. Яценко Т. С. та ін. Самодепривація психіки та дезадаптація суб’єкта. Київ, 2015. 280 с.
9. Durkheim E. The Elementary Forms of the Religious Life. Translated by Joseph Ward Swain. N. Y.: Free Press, 1967. P. 38, 336, 340.
10. Muller M. F. Lectures on the Origin and Growth of Religion. L.; Bombay: Longmans, Green and Co., 1901. P. 2–14, 56, 66, 82, 245–250.
11. Reinach S. A General History of Religions. N. Y.: G. P. Putnam’s Sons; L.: W. Heinemann, 1909. P. 52.

REFERENCES

1. Akimova L. (2000) *Zhertvoprynosheniye: Rytual v kulture i iskusstve ot drevnosti do nashykh dnei*. Moscow [in Russian].
2. Pershyn Yu. Yu., Akhmadyshyna V. Y. (2012) *Arkhaycheskoe soznanie i relihioznost cheloveka: ocherky po arkheolohyyi relihyi*. Omsk [in Russian].
3. Tiutchev F. Y. (1987) *Polnoe sobranie stykhotvorenyy*. Leningrad [in Russian].
4. Freud S. (2008) *Totem i Tabu*. St. Petersburg [in Russian].
5. Shpylreyn S. (2008) *Psykhooanaliticheskiye trudy*. Izhevsk [in Russian].
6. Yatsenko T.S. (2008) *Hlybynna psykhohohiia: diahnostyka ta korektsiia tendentsii do psykhohohichnoi smerti*. Yalta [in Ukrainian].
7. Yatsenko T. S., Gluzman A. V., Meloyan A. E., Tuz L. G. (2010) *Agressiya: psihologicheskaya teoriya i fenomenologiya*. Kyiv [in Russian].
8. Yatsenko T. S., Bondar V. I., Evtushenko I. V, Kononova M. M., Maksymenko O. G. (2015) *Samodepryvatsiia psykhiky ta dezadaptatsiia subiekta: monohrafiia*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Durkheim E. (1967) *The Elementary Forms of the Religious Life*. N. Y. [in English].
10. Muller M. F. (1901) *Lectures on the Origin and Growth of Religion*. L.; Bombay [in English].
11. Reinach S. (1909) *A General History of Religions*. N. Y. [in English].

АНОТАЦІЯ

ANNOTATION

Яценко Тамара Семенівна, Манжара Світлана Олегівна. Жертвопринесення у його архаїчній сутності.

Стаття розкриває вплив архаїзмів на мотиваційний потенціал психіки. В ній доводиться, що посеред архаїзмів (Едіп, вина, рабоволодарювання / рабопідкореність тощо) жертвопринесення (жертвність) відіграє синтезуючу роль. Передусім є підстави констатувати взаємозв'язок цих категорійних визначень з Едіпом (комплексом Едіпа), що знаходить виявлення в універсальності образу: "без вини винний" (Ісус Христос). Відомо, що таким же безневинно стражденним виявився й Едіп, який сам себе прирік на смерть (виколовши собі очі та відмовившись від їжі), що є ближчим до концептуальних засновків авторських пошукувань. Психодинамічна парадигма (яка формувалася групою дослідників упродовж останніх сорока років) надає теоретико-методологічні передумови дослідження архаїзмів, серед яких особливо виділяється жертвопринесення. Провідний висновок досліджень у рідчій глибинній психології полягає в тому, що мотиваційно-смысловий потенціал суб'єкта у його архетипній сутності є центральною проблемою психології, яка об'єднує бінарність поглядів на психічне в життєвому і науковому, академічному і прикладному, традиційному і глибинному його розуміннях вимірах. Розгляд питання про мотиваційний потенціал архаїзмів (які заявляють про себе в архетипній символіці) охоплює подвоєні змісти, притаманні людині від народження, які мають не лише індивідуально-особистісну (онтогенетичну), а й філогенетичну природу. Матеріал статті висвітлює основні архаїчно-динамічні тенденції психіки, а саме комплекс Едіпа, вина, жертвність, рабоволодарювання тощо. Особлива увага приділяється методам глибинного пізнання психіки в контексті виявлення мотиваційного впливу архаїзму жертвопринесення на психіку суб'єкта. Доводиться, що процес розвитку людства пов'язаний із просоціальними обмеженнями, що зумовлюють несвободу реалізації природних інстинктів, які задають спонтанну активність психіки. Архаїчний спадок людства подається у розрізі результатів дослідження можливостей пізнання цілісності психічного, його мотиваційно-смыслового потенціалу. Аргументована значуща роль архаїзмів в особистісному становленні індивіда з характерним для нього відтінком минулого, яке синтезується в категоріях "стражденність", "жертвопринесення". Пропоноване дослідження подає не лише науково-оглядовий матеріал за заявленою проблемою, а й стенограму діалого-аналітичної роботи з респондентом, яка засвідчує схильність його психіки до власної стражденності (жертвності) через некоректне обходження з ним чи то батьків, чи то вчителів. Окрім того, розкриваються можливості зліквідування у процесі АСПП деструкцій психіки з перспективою психічного новостворення завдяки розширенню самоусвідомлення, котре пробуджує інстинкт самозбереження. Останнє відкриває загати нівелювання суб'єктом тенденцій до самопокарання, самоїдства та самодепривації.

Ключові слова: архаїзми, активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), глибинна психокорекція, жертвність, жертвопринесення, психіка, самоусвідомлення.

Tamara Yatsenko, Svitlana Manzharо. Sacrifice in its archaic essence.

The article reveals the influence of archaisms on the motivational potential of psyche. The article proves that among different archaisms (the Oedipus complex, guilt, slaveholding / slaveconquerness etc) sacrifice (self-sacrifice) plays a synthesizing role. There are some grounds to state the interconnection of all these categories with the Oedipus complex, finding its display in the universality of the image: "guilty without guilt" (Jesus Christ). Like Jesus Christ Oedipus turned to be an innocently suffering person who had destined himself to death (having put out his eyes and having refused to eat).

Psychodynamic paradigm (formed by the group of researchers for more than forty years) gives theoretic-methodological prerequisites to explore archaisms, the most prominent of which is sacrifice. The leading conclusion of the research concerning depth psychology is that a person's motivation-meaningful potential in its archetypical essence is the central problem of psychology, uniting binary of views on psychic in the living and scientific, academic and applied, traditional and depth understanding of it. Consideration of the issue on the motivational potential of archaisms (expressing themselves in the archetypical symbolism) comprises doubled contents, which are inherent for a human from birth, that have not only individual and personal (ontogenetic) nature, but also phylogenetic one. The article is fixed on the basic archaic-dynamical tendencies of the psyche, namely: the Oedipus complex, guilt, self-sacrifice, slaveholding etc. A special attention is paid to the methods of the psyche depth cognition in the context of detecting the motivational influence of the self-sacrifice archaism on the person's psyche. The process of the mankind development is connected with prosocial restrictions, causing unfreedom to realize the natural instincts, which set the spontaneous activity of the psyche. The archaic heritage of the mankind is presented concerning the research's results of the possibilities to cognize the integrity of psychic, its motivation-meaningful potential. The article proves a considerable role of the archaisms in the individual's personal development with his characteristic tint of the past that is synthesized in the category "suffering", which accompanies with self-sacrifice.

The article does not only give scientific and fact-finding material on the mentioned problem, but also a short-hand record of the dialogic-analytical work with a respondent, that proves a tendency of his psyche to his own suffering (self-sacrifice) due to his parents' or his teachers' incorrect treating him. The article shows that in the process of ASPC it is possible to nullify the destructions of the psyche, having the prospect of the psychical re-establishment due to the expansion of self-realization, evoking the self-preservation instinct. The last one opens the prospect of nullifying the tendencies to self-punishment, self-criticism and self-deprivation.

Key words: archaisms, ASPC (active social-psychological cognition), depth psycho-correction, self-sacrifice, sacrifice, psyche, self-realization.

Рецензенти:
д. психол. н., проф. Карпенко З.С.,
д. філол. н., проф. Кузнецов Ю.Б.

Надійшла до редакції 30.08.2019.
Підписана до друку 08.10.2019.

Бібліографічний опис для цитування:

Яценко Т.С., Манжара С.О. Жертвопринесення у його архаїчній сутності. Психологія і суспільство. 2019. №3-4. С. 106-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2019.03.106>